

Europeiskt uppvaknande, europeiskt engagemang

Lunds universitet 1985–1995

Johan Östling

Det var en ovanligt omtumlande period i europeisk historia, skiftet mellan 1980- och 1990-tal. Kalla krigets stela ordning rämnade, Berlinmuren föll, Tyskland enades och det sovjetiska imperiet knakade betänkligt i fogarna. Parallellt fördjupades och intensifierades den västeuropeiska integrationen under de dynamiska Delorskommissionernas ledning: Enhetsakten hade trätt i kraft 1987 och 1992 skulle Maastrichtfördraget undertecknas. Alla dessa stora händelser skapade ett emotionellt och ideologiskt engagemang för Europa. Även akademikerna drogs med i den europeiska euforin, så också bland de i övrigt motvilliga europeerna i Sverige.¹

Internationalisering hade stått högt på dagordningen för de svenska lärosätena under 1980-talet. Det gällde inte minst för Lunds universitet som var ett av de största och bredaste i Norden. I en årskrönika, publicerad i *Lunds universitet meddelar (LUM)* 1990, sammanfattade rättshistorikern Kjell Å Modéer (1990) universitetets officiella ståndpunkt i internationaliseringsfrågan.² Åren 1983–1989 hade han varit prorektor och ett slags universitetets utrikesminister, och nu var han ordförande i ledningsgruppen för internationalisering. I sin krönika pläderade han passionerat för att Lund måste delta i de stora europeiska utbytesprogrammen som tagit form under 1980-talets andra hälft – Erasmus, Comett, Tempus med flera. Här öppnade sig oerhörda möjligheter, men det

1 Denna text springer ur projektet "The Europeanisation of the Universities: Transforming Knowledge Institutions from within, c. 1985–2010", som författaren leder med finansiellt stöd av Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse.

2 *Lunds universitet meddelar (LUM)* är den huvudsakliga källa som används i denna artikel. *LUM* hade 1968 startats som ett nyhetsbrev riktat till universitetets anställda men successivt vuxit i omfång och blivit mer av ett slags magasin som både vände sig till medarbetare och till det omgivande samhället. Under 1980- och 1990-talen publicerades det vanligen mellan femton och tjugo nummer per år. Även om *LUM* gav utrymme åt olika röster och opinioner så var det inte ett kritiskt granskande organ utan snarare ett slags språkrör för en officiell universitetslinje. Av det följer att *LUM* är en god källa om man vill fånga de självbilder och föreställningar som var förbundna med Europa bland tongivande akademiska gestalter i Lund under den aktuella perioden.

gällde att göra prioriteringar och ta itu med problem. Lunds universitet, förklarade Modéer, hade valt att fördjupa samarbetet med ett antal särskilda partneruniversitet i stället för att låta alla blommor blomma. Det första av dem var Utrecht men det pågick ett arbete med att träffa avtal med brittiska, tyska, franska och östeuropeiska partneruniversitet. En utmaning var att det rörde sig om just utbytesprogram och att beredskapen att ta emot utländska studenter i Lund därför måste bli avsevärt bättre; det gällde då att kunna erbjuda kurser på engelska och sörja för att det fanns ändamålsenliga bostäder.

”Det förändrade Europa”, avslutade Modéer (1990: 4) sin krönika, ”har medfört en koncentrerad och medveten satsning på utvecklade Europakontakter.” Därmed fångade han de stämningar som rådde i universitetsledningen åren omkring 1990. Även om det fanns en del praktiska problem var det uppenbart att det var de nya, stora möjligheterna som stod i förgrunden. Lösenordet löd ”Europa”.

Det var emellertid en ganska ny sak. När Modéer hade tillträtt som prorektor 1983 hade den europeiska dimensionen varit svag vid Lunds universitet. Visserligen hade enskilda forskare bilaterala kontakter med olika europeiska kollegor och vetenskapliga miljöer, men för efterkrigstidens svenska akademiker var det USA och i någon mån Storbritannien som hägrade. I vissa kretsar fanns det även, delvis som ett utflöde av 1970-talets omvärldsenagemang, ett intresse för kontakter med utvecklingsländerna. Någon samlad strategi för samarbete inom Europa fanns däremot inte, europeiska forskningsmedel var begränsade, och de studenter och lärare som vill göra ett utbyte med ett annat europeiskt lärosäte saknade en struktur.

Under 1980-talets andra hälft inleddes dock vad som kan beskrivas som en europeisering av Lunds universitet.³ Det var en process som förlöpte i olika faser och med olika förtecken fram till Sveriges inträdde i Europeiska unionen i januari 1995. I det följande ska jag stanna upp under tre nyckelår i detta skede – 1987, 1991 och 1994 – för att därigenom teckna huvuddragen i denna akademiska europeisering.

3 Nyare, historievetenskaplig forskning om europeiseringen utgår från en bred, historiskt öppen förståelse av fenomenet. I sin introduktion till ett nyckelverk i detta sammanhang argumenterade Ulrike von Hirschhausen och Kiran Klaus Patel (2010: 2) för att europeisering bör ses som ”a variety of political, social, economic and cultural processes that promote (or modify) a sustainable strengthening of intra-European connections and similarities through acts of emulation, exchange and entanglement and that have been experienced and labelled as ‘European’ in the course of history”. Andra, såsom Greiner, Pichler och Vermeiren (2022), har vidareutvecklat begreppet och betonat att europeisering inte får begränsas till integrerande processer: som analytiskt begrepp bör den även omfatta fragmenteringar, konflikter och utestängningar. På samma sätt är det viktigt att europeisering inte betraktas i teleologiska termer; förloppet har inget givet slutmål. Denna typ av resonemang ligger till grund för min förståelse i föreliggande artikel.

1987: Europeiskt uppvaknande

Internationalisering hade således var en betydelsefull fråga för prorektor Kjell Å Modéer och hans överordnade, rektor Håkan Westling, under 1980-talet. I sin egen självbild ansågs Lund allmänt ha särskilt goda förutsättningar att bedriva ett framgångsrikt internationaliseringsarbete. Det berodde till dels på bredden i den akademiska verksamheten, men minst lika viktigt var lärosätets geografiska position, långt från centralmakten i Stockholm men nära Köpenhamn och med vittring av kontinenten. Den som följer den interna debatten vid Lunds universitet under mitten av 1980-talet, såsom den exempelvis fördes i *LUM*, kan emellertid inte urskilja en stark och sammanhållen berättelse om lärosätets relation till omvärlden. Inget geografiskt område föreföll vara prioriterat och någon riktningsgivande diskurs var inte förhanden under dessa år. Men förändring stod för dörren.⁴

År 1987 framstår som en klar brytpunkt i historien om Lunds universitets internationalisering. Den övergripande förändringen kan beskrivas som en rörelse från en allmän strävan efter att uppmuntra och verka för internationella kontakter till att helhjärtat bejaka och bli en integrerad del av ett framväxande europeiskt samarbete inom forskning och högre utbildning. Allt ändrades inte över en natt, men en grundläggande formering av en ny Europadiskurs ägde rum under 1987. Därefter skulle den förstärkas och ta sig konkreta uttryck, men det finns skäl att särskilt stanna upp inför detta år.

I början av 1987 var de tidigare årens allmänna internationaliseringsiver fortfarande högst påtaglig, men europeiska referenser blev vanligare. En artikel (*LUM*, 3/1987: 2) ägnades exempelvis åt den nya forskningspolitiska propositionen. När statsminister Ingvar Carlsson presenterade den poängterade han nödvändigheten av internationellt samarbete och nämnde bland annat Eureka-projektet vars syfte var att koordinera och stimulera forskning i Europa.

Under detta år kunde man höra ett delvis nytt tonfall i *LUM*. Det var som att alltfler höjde rösten och krävde att universitetet tog ytterligare steg mot ökad internationalisering, som att en allmän uppslutning bakom vackra fraser inte längre var tillräcklig. Historikern Göran Rystad, ny dekanus för humanistiska fakulteten, citerades exempelvis i en intervju (*LUM* 9/1987: 3) i samband med en temadag för humanister. Föregående år hade denna begivenhet titeln "Humaniora över gränserna" och 1987 var det "Humaniora i Lund – fönster mot världen". Ämnesvalen var en viktig signal, enligt Rystad, en viljeyttring från humanisterna att de menade sig höra hemma i en internationell forskningsgemenskap. Han beskrev internationaliseringen som en av de viktigaste tendenserna vid Lunds universitet de senaste åren. "Vi är trots allt ett litet land, vårt forskarsamhälle är begränsat. Det är en livsnödvändighet med öppna

4 Detta avsnitt bygger på en mer utförlig analys som jag har gjort i en kommande studie av europeiseringen av Lunds universitet och framväxten av kunskapssamhället under 1980-talet.

kanaler utåt”, argumenterade Rystad. Samtidigt fanns det mycket kvar att göra. ”Jag hoppas att vi skall komma åtminstone ett stycke på väg från retorik till praktik under de närmaste åren”, avslutade han.

Det Rystad gav uttryck för var alltså uppfattningen att internationaliseringen inte gick tillräckligt fort och att den riskerade att stanna vid tomma ord. Internationalisering hade stått högt på universitetets dagordning under hela 1980-talet men det saknades en större kraftsamling, en vidare ram inom vilken ambitionerna kunde förverkligas. Denna känsla av otålighet, uppdämd sedan flera år, var en viktig faktor när universitetets ledning och alltfler lundakademiker omfamnade ett fördjupat europeiskt utbildnings- och forsknings-samarbete. ”Europa” blev med andra ord en lösning på ett problem.

I en stort uppslagen artikel i slutet av 1987 (*LUM* 12/1987: 3) tillkännagavs en betydelsefull nyhet. ”Lund blir EG-universitet!” löd rubriken. Som det första universitetet i Sverige kunde Lund nämligen dra nytta av vad som beskrevs som EG-ländernas ”minst sagt dynamiska satsning på forskning och utbildning”. Rektor Håkan Westling menade att det här var en chans som inte fick försittas: ”Här måste vi försöka kana med vågen. Annars riskerar vi bli en intellektuell blindtarm – som man både kan ha och vara utan.” Dagen före pressläggningen av tidningen hade Westling deltagit i ett möte i Gent och Bryssel som samlat långt över hundra rektorer från EG-länderna men också universitetsföreträdare från stater som inte var medlemmar. Bakgrunden var att ”den mäktiga och penningstarka EG-marknaden”, så löd formuleringen, var beredd att släppa in icke-medlemmar förutsatt att den samarbetade med ett EG-land inom forsknings- och utbildningsområdet. Och det var just ett sådant nödvändigt avtal som Lund hade lyckats sluta – med grannuniversitetet i Köpenhamn. Håkan Westling underströk hur oerhört viktigt det var att Lund och i förlängningen Sverige blev en del av denna EG-offensiv. Här fanns det stora personella tillgångar, ekonomiska resurser och ett sug och dynamik i ambitionerna att forska och utveckla, menade han. De närmaste fem åren skulle 35 miljarder kronor fördelas på forskning och högre utbildning – en svindlande summa för en svensk universitetsrektor.

Ett av huvudämnena för konferensen i Belgien var den akademiska rörligheten. Westling berättade att en ambition med det nya Erasmusprogrammet var att var tionde EG-student 1992 skulle tillbringa en eller två terminer i ett annat europeiskt land. Således prioriterades även studentutbytet högt bredvid forskningssamverkan. Westling förnekade inte heller att det i ett större perspektiv fanns en politisk vision som bar upp den nya akademiska storoffensiven. ”Ett mål för den stora EG-satsningen på forskning och utbildning är just att upprätta något av Europas Förenta Stater”, löd hans slutord.⁵

5 Erasmus var en kortform för ”European Community Action Scheme for the Mobility of University Students”, men anspelade även på den nederländske renässanshumanisten Erasmus av Rotterdam (1469–1536).

I samma artikel (*LUM 12/1987: 3–4*) presenterades även en person som karakteriserades som "Lunds universitets egen EG-man", Inge Brinck. Han var matematiker i grunden och lärare vid universitetets tekniska fakultet, men han hade tidigt betonat betydelsen av internationella utblickar och kontakter. Framför allt hade Brinck verkat för att internationaliseringen måste inbegripa studenterna, inte bara forskarna, och i detta sammanhang spelat en nyckelroll för att etablera utbytesprogram mellan Lund och lärosäten i Frankrike, Schweiz och Västtyskland. Samtidigt som hans högste chef befann sig i Belgien var Brinck i Bonn och München för att diskutera hur Lund kunde få tillträde till EG-marknaden. Enligt egen utsaga fanns det en positiv inställning bland västtyskarna till det svenska universitetets ambitioner. För Brinck var det av vikt att forskare och studenter bejakade samma rörelse mot Europa som det svenska näringslivet hade börjat göra på senare tid. "Den akademiska världen får inte halka efter, allra helst inte som den europeiska samverkan måste förstärkas gentemot USAs dominans på det vetenskapliga området", argumenterade Brinck.

EG-argument började även leta sig in i andra artiklar. En text med den talande rubriken "Ännu ett LU-steg för att hänga med ute i Europa" (*LUM 12/1987: 3–4*) handlade om hur en första kull med internationella ekonomer med fransk inriktning hade tillbringat en termin i Paris. Både studenter och programansvariga vittnade om den professionella och personliga betydelsen av att vistas i Frankrike som en del av utbildningen, men till detta kom ett annat skäl. "Jag ser även en positiv koppling till den europeiska gemenskapen", sade läraren Christer Kedström och fortsatte: "Mycket viktiga EG-organ ligger i fransktalande länder och eftersom Sverige inte är med och automatiskt får information och kunskap – är vi i ännu större behov av att ha svenskar ute i dessa länder, om vi inte ska isoleras från övriga Europa."

I dessa utsagor från 1987 återfanns många av de väsentliga beståndsdelarna i den europeiseringsdiskurs som formerades under dessa år. Ett grundbudskap var att det pågick stora saker ute i Europa. Det var högst angeläget att svenska lärosäten, gärna med Lund i spetsen, gjorde vad man kunde för att ingå i dessa processer för att kunna ta del av de omfattande resurserna och därigenom svepas med i den allmänna kraftutvecklingen. Annars riskerade man att isoleras. Lunds universitet hade särskilt goda förutsättningar att bejaka denna form av internationalisering. Danmark, som låg så nära, kunde fungera som en ingång, ja, rentav som en språngbräda, för att nå kontinenten och det hägrande akademiska EG-samarbetet.

Detta europeiska uppvaknande måste relateras till två större sammanhang. Det första var att EG-institutionerna genom en rad initiativ drev på för att skapa ett mer gemensamt område för forskning och högre utbildning. De första stegen hade tagits redan på 1970-talet och några år in på 1980-talet var det tydligt att EG hade ambition att träda fram som en central kunskapspolitisk aktör.

Utvecklingen accelererade under Jacques Delors första kommission under andra halvan av 1980-talet och kan sammanfattas med det som har kallats en övergång från "Science in Europe" till "European Science" (Wedlin & Nedeva 2015).

Det andra sammanhanget var det nationella. Den svenska inställningen till den västeuropeiska integrationen hade genomgått några olika faser (Stråth 1993; af Malmborg 1994; Westberg 2003). Under den tidiga efterkrigstiden fanns det en utbredd skepsis mot det katolska, kapitalistiska experimentet på kontinenten, särskilt inom arbetarrörelsen. Dessutom lade neutraliteten, som doktrin och identitet, hinder i vägen för alltför täta samarbeten. Nästa gång Europafrågan fördes upp på dagordningen var åren omkring 1970. Danmark och Storbritannien anslöt sig till EG och det fanns de som ville att Sverige skulle följa efter, men för vänstern, både den gamla och den nya, var motståndet emellertid starkt. Det handlade för dem om att slå vakt om det svenska välfärdssamhället.

Under andra hälften av 1980-talet inleddes så den tredje fasen, en omorienteringens tid då fler och fler kände en vantrivsel i vad de upplevde som ett stagnerat, inåtblickande byråkrat- och teknokratsamhälle. Yngre borgerliga politiker och liberala intellektuella såg i Europa ett löfte om frihet och förnyelse, medan stora delar av det privata näringslivet var övertygade om att ett EG-medlemskap skulle öppna nya, lukrativa marknader för svenska företag. En opinionsundersökning 1986 gav dock vid handen att enbart 25 procent av befolkningen var anhängare av svensk anslutning mot 40 procent som var motståndare. Inom socialdemokratin var oppositionen utbredd, men EG-opinionen var synnerligen rörlig och förändrades snabbt under kort tid. År 1987 hade andelen anhängare ökat till cirka 40 procent och det fortsatte i den riktningen. Kulmen nåddes i efterdyningarna av Berlinmurens fall och den allmänna Europaeufori som då grep omkring sig: senhösten 1990 utgjorde anhängarna ungefär 70 procent och endast 15 procent var motståndare. Det var vid denna tid som den socialdemokratiska regeringen tillkännagav sin uppfattning att Sverige borde sträva efter medlemskap. När statsminister Ingvar Carlsson i juli 1991 lämnade in Sveriges EG-ansökan låg stödet på cirka 65 procent enligt opinionsundersökningar (Holmberg 1996).

1991: Östeuropeiskt engagemang

De sista åren av 1980-talet blev europeiseringsdiskursen vid Lunds universitet starkare men fick också fler facetter. Överhuvudtaget skrev *LUM* betydligt mer om europeiska ämnen än tidigare och Europarelaterade begrepp blev mer och mer frekventa. Dessa enskilda initiativ må ha varit betydelsefulla, men mer långsiktig effekt hade troligen de strukturella förändringar som började skönjas i skiftet mellan 1980- och 1990-tal. En gällde de riktade ekonomiska

satsningar som, om än i blygsam skala, lanserades. En annan förändring var beskedet som kom 1990 om att EG:s ministerråd fattat beslut om att öppna Erasmusprogrammet även för EFTA-länderna. Ernst Erik Ehnmark, kanslichef på Universitets- och högskoleämbetet, såg stora möjligheter. I en intervju (*LUM* 13/1990: 3) med honom menade han att de första lärarna och studenterna från Sverige skulle kunna resa ut hösten 1992. Ännu återstod dock en hel del administrativa och praktiska problem att lösa, men Ehnmark var hoppfull och menade att det här kunde ge upphov till en ny anda av samarbete. "Erasmus-avtalen tvingar fram lite av samma ansvarstagande för den enskilde gäststudenten som jag tror fanns under medeltiden när man gav sig ut i Europa för att studera i t ex Bologna, Paris eller Heidelberg", förutspådde han.

När Ehnmark uttryckte dessa förhoppningar var det således 1990 och Europa var mitt uppe i en radikal omstöpning. Året därpå skulle Sovjetunionen upplösas och Sverige lämna in sin EG-ansökan. Under denna tid i början av 1990-talet skulle lundsiska akademiker på olika sätt engagera sig i den europeiska händelseutvecklingen, inte minst i Östeuropa.

Ett exempel på detta gavs i en artikel i *LUM* (*LUM* 2/1990: 8). Den politiska islossningen på andra sidan Östersjön medförde att baltiska fysiker nu kunde göra experiment i Lund. I tio år hade en estnisk forskargrupp varit specialiserad på jonkristaller. Experimenten utfördes vid en accelerator i Novosibirsk, men det var svårt att få tider för experiment där. En annan nackdel var den avsevärda distansen. Nu, när det plötsligt fanns flygförbindelser mellan Tallinn och Stockholm, öppnade sig andra möjligheter. "Avståndet mellan Novosibirsk är inte bara stort rent geografiskt. Det är även stort i psykologisk och kulturell mening", framhöll Tartuprofessorn Mart Elango.

Ett annat exempel från samma år (*LUM* 9/1990: 5) var en fortbildningskurs i suggestopedi, en undervisningsmetod som utvecklats av den bulgariske psykologen Georgi Lozanov för att främja inläring på det undermedvetna planet. Den lundsiska tyskadjunkten Britt Marie Svenonius förde samman deltagare från de nordiska länderna och DDR för att förkovra sig i denna lära som sades vara till gagn för språkinläring. "Genom EG-samarbetet i det nya 'gränslösa' Europa ökar kraven på språkkunskaper och suggestopedi-metoden håller nu på att bli populär i framförallt Tyskland och Frankrike", skrev *LUM*, som i sammanhanget också informerade om att Lunds universitet erbjöd anställda kurser i tyska och franska för dem som behövde "fräscha upp sina rostiga kunskaper i dessa språk". Överhuvudtaget kunde germanisterna under detta skede glädja sig åt en kraftig tillströmning av studenter till tyskkurserna. "Tyskan ligger i tiden, i höstas fick vi för första gången skicka hem och avvisa studenter som ville börja 20-poängskursen", berättade Svenonius i en intervju (*LUM* 2/1990: 24).

De dramatiska förändringarna i Östeuropa i början av 1990-talet innebar även ett mer handgripligt engagemang från svenska lärosäten. I en stort uppslagen artikel (*LUM* 2/1991: 2–3) rapporterade nationalekonomen Ingemar Ståhl

från ett besök vid universitetet i Vilnius just när sovjetiska pansarvagnar rullade fram på Litauens gator. Ståhl var pessimistisk till möjligheterna att snabbt övergå till ett marknadsekonomiskt tänkande bland de akademiska kollegor han mötte; den marxistisk-leninistiska präglingen satt alltför djupt. "Tyvärr har avsaknaden av ett kontinuerligt internationellt vetenskapligt utbyte medfört att man lagt sig till med dåliga akademiska vanor", menade lundaprofessorn. För att uppnå en reell förändring krävdes det enligt honom att så många som möjligt kunde få resa ut och vistas vid utländska universitet, exempelvis i Sverige. Alternativet var att lärare och forskare tog sig till Baltikum och medverkade i den nya undervisningen, vilket Ståhl själv avsåg att göra det kommande året.

Att behoven var stora i de baltiska länderna framgick när Jüri Kärner, rektor för universitetet i Tartu, besökte Lund 1991 (*LUM* 2/1991: 2). Han knöt kontakter med både samhällsvetare och ekologer, och uttryckte förhoppningar om att en professur i svenska språket skulle återinrättas i den gamla svenska universitetsstaden. Vid en informationskväll fick han träffa lundaakademiker från olika fakulteter och det fanns en stark vilja att bistå de baltiska universiteten på olika sätt. IBM-kompatibla hårddiskar, äldre vetenskapliga tidskrifter, lundensiska C- och D-uppsatser, pennor för overheadfilm – det mesta saknades och behoven var oändliga. Universitetsledningen i Lund uppmanade därför i *LUM* sina medarbetare att skicka exempelvis begagnad utrusning till sina systerinstitutioner i Baltikum.

Så kunde akademisk solidaritet yttra sig, men det fanns också utrymme för ett mer principiellt stöd. I ett uttalande från Svenska Akademiska Rektorskonferensen uttryckte landets rektorer sin djupa oro över utvecklingen i Baltikum och uppmanade Sovjetunionen att respektera den akademiska friheten (*LUM* 2/1991: 3). De svenska universitetsrektorerna hänvisade till de gamla akademiska förbindelserna som fanns mellan lärosätena i Östersjövärlden och påminde om de nya kontakter som knutits de allra senaste åren. Nu hotades dock såväl student- som forskarutbyten av den politiska repressionen. Uttalandet avslutades med ett citat ur den akademiska rättighetsförklaringen Magna Charta Universitatum som antagits 1988: "Frihet i forskningen och utbildningen är universitetens grundläggande livsprincip. Statsmakterna och universitetet måste inom sina respektive områden respektera detta grundläggande krav."

Även på andra sätt manifesterades en uppslutning bakom östeuropeiska universitet. I Frankfurt an der Oder, helt nära den polska gränsen, planerade delstaten Brandenburg år 1991 att inrätta ett nytt Europauniversitet. Ett av dess syften var att främja kontakterna mellan Öst- och Västeuropa, och samhällsvetenskap, juridik och humaniora var prioriterade områden. Viktigt var att det nya lärosätet kunde fungera som en mötesplats mellan människor och kunskapsfält. En av ledamöterna i organisationskommittén var Hermann Grimmeiss, professor i fasta tillståndets fysik i Lund men ursprungligen från

Tyskland. I en artikel (*LUM* 9/1991: 16) uppmanade han alla som var intresserade av samarbete med Europauniversitetet eller som hade synpunkter på dess uppbyggnad att höra av sig.

Ytterligare ett exempel på ett aktivt intresse för utvecklingen av Östeuropas universitet blev tydligt i slutet av 1991. Då meddelade *LUM* (13/1991:14) att regeringen förberedde ett svenskt deltagande i EG-programmet Tempus (Trans-European Scheme for University Studies). Det var till sin uppbyggnad likt Erasmus och andra EG-program, men hade som syfte att bidra till utvecklingen i Östeuropa. Studenter och forskare från öst gavs möjlighet att komma till Västeuropa. Genom att stimulera samarbetsprojekt och framväxten av nya nätverk som inbegrep deltagare från både östra och västra Europa skulle universiteten utvecklas. Flera svenska lärosäten var sedan tidigare med i Tempusprojekt, trots att det var förknippat med betydande finansiella och byråkratiska problem. Nu fanns förhoppning om smidigare processer och bättre ekonomiska förutsättningar.

Under de följande två–tre åren fortsatte det att rapporteras om att lundaakademiker engagerade sig i samarbeten med östeuropeiska universitet. Det handlade om kvartärgeologer som involverade sig i forskning med litauiska kollegor, historiker med Östeuropaexpertis som deltog i distansundervisning inom ramen för "The Baltic University", nya försök att få till Tempusprojekt med polska, ryska och tyska lärosäten med mera. Framåt mitten av 1990-talet förefaller emellertid intresset för Östeuropa ha mattats av – det förekom åtminstone klart färre artiklar i *LUM* – och i stället hamnade tydligare EU-frågor i centrum. Det engagemang som blossat upp efter Berlinmurens fall hade likväl bidragit till åtskilliga nya förbindelser över Östersjön och att lundaakademiker hade fått möta östeuropeiska erfarenheter.

1994: På väg mot EU

Den 1 juli 1992 tillträdde Boel Flodgren, professor i handelsrätt, som ny rektor för Lunds universitet. Hon hade gjort sin karriär i Lund men också, precis som många jurister i hennes generation, haft en hel del amerikanska kontakter; precis innan hon blev rektor hade hon exempelvis varit gästprofessor vid Harvard Law School. I en retrospektiv betraktelse har Flodgren påtalat att hon inledningsvis inte hade ett särskilt engagemang för europeiska frågor utan mer för internationalisering i allmänhet.⁶ I den första stora intervju som hon och den nye prorektorn Bengt E Y Svensson gav i *LUM* (9/1992: 12–14 och 23) strax efter att de hade tillträtt betonade de snarare universitetets globala ansvar och de lyfte båda fram sina erfarenheter av amerikanskt akademiskt liv. Snart dök dock europeiska referenser upp i Flodgrens uttalanden. Hon underströk

6 Se Boel Flodgrens bidrag i detta nummer av *Statsvetenskaplig tidskrift*.

att Lunds geografiska läge gjorde att Sveriges pågående integrering i Europa blev särskilt kännbart här, hon framhävde det särskilda ansvar för de baltiska staterna som svenska universitet hade och hon uttryckte stolthet över att så många från Lund deltog i Erasmusprogrammet (*LUM: Årskrönika* 1991/1992: 2 och 40; *LUM* 12/1993: 9). Under sina år som rektor skulle hon ta flera olika initiativ som bidrog till europeiseringen av Lunds universitet.

En sak som Flodgren gjorde tämligen omgående var att ge ett uppdrag åt den brittiske konsulten Gavin Thompson att skriva en rapport om vilka möjligheter Lund hade att medverka i EG:s forskningsprogram. När han presenterade sin utredning i början av 1993 löd slutsatsen att förutsättningarna var goda men att Lunds universitet inte utnyttjar möjligheterna nog och att kunskaperna om det europeiska systemet var bristfälliga. Forskarna behövde bland annat mer administrativt stöd och hjälp att skriva ansökningar. Thompson föreslog att varje fakultet borde inrätta en "EG-koordinator" som kunde ge handräckning och inspirera forskare att söka europeiska medel. Han menade att uppmuntran i form av belöning eller erkännande kunde ges "till individer och institutioner som bidrar till 'europeiseringen' av utbildning och forskning". Dessutom rekommenderade han att Lunds universitet skulle satsa på att utveckla särskilda centrumbildningar inom främst teknik och naturvetenskap som kunde ha bättre förutsättningar att hävda sig i internationell konkurrens (*LUM*, 3/1993: 9).

Lite senare under 1993 rapporterade *LUM* (6/1993: 13) att universitetsstyrelsen bestämt sig för att inrätta ett centralt EG-kontor knutet till Internationella Sekretariatet. Dess uppgift skulle vara att förse fakulteterna med information om aktuella europeiska forskningsprogram och biträda vid ansökningar. Thompson knöts till denna verksamhet och skulle tillbringa sex dagar i månaden i Lund. För den som vill ta hans tjänster i anspråk fanns det i slutet av artikeln en uppmaning som, i den mer informella stil som utmärkte ett mer internt informationsmaterial, löd: "Första konsulttillfället blir 10 och 11 maj – kontakta Int.Sekr. om du vill träffa Gavin och få hjälp med din ansökan."

Ytterligare ett sätt att uppmärksamma de nya möjligheterna var de besök som *LUM*-skribenterna avlade vid olika europeiska institutioner. Från Bryssel rapporterade Göran Frankel (*LUM*, 7/1993: 2–3) om EG:s forskningspolitik och träffade där svenska nyckelpersoner, bland dem forskningsrådet Mats Ola Ottosson. Denne framhöll att européerna var duktiga på forskning men sämre på att omsätta den i nya produkter. Han citerade CERN-chefen Carlo Rubbia: "In Europe science is culture. In the United States it is business." Per Strangert, som arbetade i Bryssel för de svenska forskningsråden, delade denna bild, men menade samtidigt att mycket positivt var på gång och att nya nätverk och synergier kunde skapas genom Comett och Erasmus. Samma år besökte *LUM* (6/1993: 12) även en annan institution, European University Institute i Florens. I artikeln tecknade skribenten Pernilla Ståhl framväxten av institutet och gav

en målande bild av den forskningsverksamhet som bedrevs i det gamla klostret Badia Fiesolana. En som intervjuades var historikern Mikael af Malmborg, som skrev en doktorsavhandling i Lund om Sverige och den tidiga västeuropeiska integrationen. Han var en av de allra första svenskar som var forskare vid EUI och han talade entusiastiskt om den stimulerande, internationella miljön. Institutets rektor, Emile Noel, efterlyste ett större intresse norrifrån: "Fler forskare från Skandinavien skulle bidra mycket till forskningen här. Inför nästa läsår är det fyra svenskar som sökt till institutet, vilket är förvånansvärt få."

Under dessa år, 1993–1994, framhävde *LUM* upprepade gånger att det gick bra i Erasmus-samarbetet för Sverige i allmänhet och Lund i synnerhet. "Lund i topp i Erasmusligan!" löd en rubrik och av artikeln framgick det att flest studenter, 453 av de totalt 2 500 från Sverige som fått ett stipendium, kom från Lunds universitet. "Det är en stor framgång för Lund", sade Bengt Nilsson på Internationella Sekretariatet, och förklarade succén med ett gott förberedelsearbete på institutionerna och på universitetet centralt. Även i ett större sammanhang stack Lund ut och framstod – trots att det bara var andra året inom Erasmus-programmet – som "ett av de ledande universiteten i Europa vad gäller studentmobilitet". Eftersom programmet var reciprokt innebar det samtidigt att lika många utländska studenter skulle komma till Lund, vilket ställde krav på betydligt mer utbildning på engelska. Katalogen 1993/94 redovisade följaktligen 178 kurser på engelska, nästan en fördubbling jämfört med föregående år (*LUM*, 6/1993: 13; *LUM*, 10/1993: 21).

Den 13 november 1994 hölls folkomröstning om svenskt EU-medlemskap. Den föregicks inte bara av en intensiv politisk debatt utan även av ett bredare kampanjarbete och omfattande folkbildningsinsatser. Även om utgången var högst oviss – under stora delar av 1994 ledde nej-sidan i opinionsundersökningarna – fanns det en utbredd uppfattning om att de svenska medborgarna behövde tillägna sig bättre kunskaper om EU. I offentligheten, arbetarrörelsen och civilsamhället pågick det därför febril aktivitet. Också Lunds universitet drog sitt strå till stacken. Under våren 1994 anordnade universitetet en föreläsningsserie för allmänheten under rubriken "Ett nytt Europa", där lundaakademiker belyste EU-frågor ur kulturell, juridisk, geografisk, statsvetenskaplig och ekonomisk synpunkt. Att döma av *LUM* fanns det ett behov av mer neutral och allsidig EU-information, i motsats till vad som framfördes inom ja- respektive nej-kampanjen (*LUM*, 4/1994: 7).

Just 1994 hände samtidigt något än mer signifikant i Lunds universitets europeisering: under höstterminen startade ett nytt, ettårigt masterprogram på engelska i European Affairs. Det hade tre inriktningar – European Law, European Politics och European Business Administration – och hade tillkommit genom att en grupp under ledning av rektor Boel Flodgren förhållandevis snabbt tagit fram ett förslag på en kvalificerad utbildning med inriktning mot EG-/EU-frågor som nu under statsvetaren Björn Beckmans ledning

kunde sjösättas. Många svenska lärosäten hade redan olika former av Europautbildningar, men det nya masterprogrammet i Lund var mer ambitiöst, flervetenskapligt och integrerade element från statsvetenskap, juridik och ekonomi, därtill med gästföreläsningar av personer med egen erfarenhet från EU-institutionerna. Rektor Flodgren intervjuades i *LUM* (1/1994: 11) och var mycket nöjd med programmet. Hon såg det som ytterligare ett steg i universitetets internationaliseringsarbete. Tidigare hade ofta EG-rätten dominerat i denna typ av utbildning, menade hon, men nu fanns det behov av ett bredare anslag. Med sin starka forskning inom många relevanta områden kunde Lund erbjuda en kvalificerad utbildning som kunde ge kompetenser som krävdes för att verka i det nya Europa, argumenterade Flodgren. Avslutningsvis återkom hon till en trop som vi har mött tidigare: ”En annan fördel är vår närhet till kontinenten. Det gör det lättare att engagera gästföreläsare och experter från institutioner i det övriga Europa.”

Europeiseringen av Lunds universitet

Sveriges inträde i EU i januari 1995 hade föregåtts av en europeisering av ett landets universitet. Under 1980-talets sista år hade en stark Europadiskurs utvecklats ur en mer generell internationaliseringsretorik vid Lunds universitet, på många sätt strax före eller i takt med att den allmänna opinionen svängde till förmånen för ett svenskt EG-/EU-medlemskap. Det är den förvandlingen som här har skildrats.

Europeiseringen av Lunds universitet upphörde av allt att döma inte med EU-inträdet. En översiktlig genomgång av *LUM* under perioden fram till år 2000 ger tvärtom vid handen att europeiseringen fortsatte, fick än tydligare institutionellt fäste och blev alltmer en del av en akademisk vardag. Exempelvis bedrevs det Europaforskning inom en rad fält som statsvetenskap, juridik, nationalekonomi, historia, kulturgeografi och etnologi. Denna forskning hade sin hemvist i olika slags sammanhang: vid traditionella institutioner, i forskargrupper eller nätverk, inom ramen för särskilda satsningar eller tjänster. Det är exempel på vad som i forskningen benämns epistemisk europeisering – när den akademiska kunskapsbildningen om Europa systematiskt intensifierades och fördjupades (Pfister 2015). Ytterligare ett steg i den riktningen togs när Centrum för Europastudier/Europaforskning inrättades 1997, en institutionell nyskapelse av strategisk och symbolisk betydelse för universitetet.

Under 2000-talet skulle europeiseringen fortsätta och nya element skulle läggas till. Bolognaprocessen förverkligades, nya ramprogram lanserades och Europeiska forskningsrådet såg dagens ljus samtidigt som nya europeiska samarbeten och allianser växte fram. Men grunden till mycket av detta hade lagts under några händelserika år i skiftet mellan 1980- och 1990-tal.

Referenser

LITTERATUR

- Greiner, Florian, Pichler, Peter & Vermeiren, Jan, 2022. "Reconsidering Europeanization: An Introduction", s. 3–36 i Greiner, Florian, Pichler, Peter & Vermeiren, Jan (red.), *Reconsidering Europeanization: Ideas and Practices of (Dis-) Integrating Europe since the Nineteenth Century*. Berlin: De Gruyter Oldenbourg.
- von Hirschhausen, Ulrike & Patel, Kiran Klaus, 2010. "Europeanization in History: An Introduction", s. 1–18 i Conway, Martin & Patel, Kiran Klaus (red.), *Europeanization in the Twentieth Century: Historical Approaches*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Holmberg, Sören, 1996. "Den rörliga EU-opinionen", s. 112–123 i Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören (red.), *Ett knappt ja till EU: Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedt juridik.
- Malmberg, Mikael af, 1994. *Den ståndaktiga nationalstaten: Sverige och den västeuropeiska integrationen 1945–1959*. Lund: Lund University Press.
- Pfister, Thomas, 2015. "The Epistemic Dimension of European Integration", *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 28:1, s. 11–17.
- Stråth, Bo, 1993. *Folkhemmet mot Europa: Ett historiskt perspektiv på 90-talet*. Stockholm: Tiden.
- Wedlin, Linda & Nedeva, Maria (red.), 2015. *Towards European Science: Dynamics and Policy of An Evolving European Research Space*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Westberg, Jacob, 2003. *Den nationella drömträdgården: Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europadebatt*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.

KÄLLOR

- LUM 3 (1987), s. 2. "Ingvar Carlsson: En förnygringskur för forskningen!"
- LUM 9 (1987), s. 3. "Från retorik till praktik".
- LUM 12 (1987), s. 3. "Lund blir EG-universitet!"
- LUM 12 (1987), s. 3–4. "Ännu ett LU-steg för att hänga med ute i Europa".
- LUM 13 (1990), s. 3. "EG öppnar för Erasmusavtal!"
- LUM 2 (1990), s. 8. "Baltiska fysiker gör nu sina experiment i Lund".
- LUM 9 (1990), s. 5. "Suggestopedi – vad är det?"
- LUM 2 (1990), s. 24. "Hallå, Britt-Marie Svenonius".
- LUM: Årskrönika 1989/90 (1990), s. 4. "Det internationella universitetet".
- LUM 2 (1991), s. 2–3. "Akademisk tröghet försenar övergång till marknadsekonomi".
- LUM 2 (1991), s. 2. "Universiteten i Baltikum behöver stöd och hjälp!"
- LUM 2 (1991), s. 3. "Rektorerna till Sovjets regering: Respektera universitetens frihet!"
- LUM 9 (1991), s. 16. "Råd och dåd från LU till Europa-universitet?"
- LUM 13 (1991), s. 14. "Sverige deltar i EG-projekt för Östeuropa".
- LUM 9 (1992), s. 12–14 och 23. "Nya rektorsteamet: Det rika universitetet har ett globalt ansvar!"
- LUM: Årskrönika (1991/1992), s. 2 och 40: "Våra visioner för framtiden".

LUM 12 (1993), s. 9. "Internationalisering i fokus".

LUM 3 (1993), s. 9. "EG-utredningen: LU:s utgångsläge är gott – men för sen information".

LUM 6 (1993), s. 13. "Stor satsning inför EGs forskningsprogram".

LUM 7 (1993), s. 2–3. "Berlaymont slumrar men EG är vaket".

LUM 6 (1993), s. 12. "Europaforskning i klostermiljö".

LUM 6 (1993), s. 13. "Lund i topp i Erasmusligan".

LUM 10 (1993), s. 21. "Dags att förbereda Erasmusansökningar!"

LUM 4 (1994), s. 7. "Ett nytt Europa: EU-föreläsningar vid Lunds universitet".

LUM 1 (1994), s. 11. "LU startar Master-program om Europa".